

DK

265

T85P2

DK

265 .

T85 P2

CORNELL
UNIVERSITY
LIBRARY

357715

Українська Соціалістична Радянська Республіка.

Пролетарі всіх країн, єднайтесь!

Л. ТРОЦЬКИЙ

ПАРИЖСЬКА КОМУНА

Й

РАДЯНСЬКА РОСІЯ

EXCHANGE, LIBRARY

Всеукраїнське Державне Видавництво, Одеса — 1921

Українська Соціалістична Радянська Республіка.

**Пролетарі всіх країн,
єднайтесь!**

Л. ТРОЦЬКИЙ.

**ПАРИЖСЬКА КОМУНА
Й РАДЯНСЬКА РОСІЯ**

Всеоукраїнське Державне Видавництво.
ОДЕСА, 1921.

DK
265
785 P2

A860518

357715
26

Р. В. Ц. (Одеса). Зак. Ч^о 180/11690. 2000 прим. Одеса, 1921.
8-а Радянська Друкарня, вулиця Леніна Ч^о 49.

Короткий епізод першої революції, довершеної пролетаріатом для пролетаріата, скінчився перемогою його ворогів. Цей епізод із 18 березня до 28 травня тривав 72 дні.

«Парижська Комуна 18 березня 1871 р.» Н. Л. ЛАВРОВ. Петроград. В-тво т-во «Колос», 1919 року ст. 160

Непідготованість соціалістичних партій Комуни.

ПАРИЖСЬКА Комуна 1871 року була першою, ще слабою історичною спробою панування робітництва. Ми шануємо пам'ять Комуни, не зважаючи на скрайню обмеженість її досвіду, непідготованість її співучасників, невизначеність програму, брак єдності між її керівниками, нерішучість задухів, безнадійну нестачу в її переведенню в життя її ораторально викликане всім цим її цілковите, погромлення. Ми цінуємо в Комуні «перший, хоч і дуже блідий світячок республіки пролетаріату», зі слів Лаврова. Цілком інакше думає Каутський. Присвятивши значну частину своєї книжки («Героризм і Комунізм») брутально тенденційному протиставленню Комуни Радянській владі, він головну увагу Комуни вбачає в тому, в чому ми бачимо її лихо та її вину.

Каутський старано доводить, що Парижська Комуна 1871 р. не була «штучно» підготованою, а стала несподівано, зненацька впавши на голови рево-

люціонерів,— протилежно революції в листопаді, яку наша партія старанно підготувала. Безперечно, це так. Не наважуючися ясно висловити свої суто-реакційні думки, Каутський не каже просто, чи заслуговують похвали парижські революціонери 1871 р. за те, що не передбачали пролетарського повстання й не встигли до нього підготуватися, й чи потрібно докоряти нас за те, що ми передбачали неухильне й свідомо йшли йому назустріч. Однак викладає все це Каутський в такий спосіб, щоб викликати у читача як раз цю думку: на комунарів просто впало лихо (баварський орлістер Фольмар колись висловлював жаль з того приводу, що комунари не пішли спати замість того, щоб брати владу в руки) — і через те вони заслуговують ласки, більшовики свідомо йшли назустріч лиху (завоюванню влади), й через це їм не буде помилювання ні на цьому, ні на тому світі. Така постанова питання може здатися неймовірною на свою вугрішню нецільність. Однак вона цілком неухильно впливає зі становиська «незалежних» каутськіянців, що ховають голову в плечі, аби нічого не бачити й не передбачати, й коли роблють вони крок наперед, то лише доставши доброго зтуса на спину.

«Принизити Париж,— пише Каутський,— не дати йому самоврядування, позбавити його стану столиці, обезброїти його, щоб потім з цілковитою певністю відважитися на монархичний державний переворот,— таким було головне завдання Національних Зборів та обраної ним голови виконавчої влади, Т'єра. З цього становища виник конфлікт, що спричинився до парижського повстання.

«Ясно, оскільки відрізнявся від цього характер державного переворота, зробленого більшовизмом, який свою силу черпав із прагнення до миру, який мав на своєму боці селянство; який у Національних Зборах не мав проти себе монархистів, але есерів та меньшевиських соціально-демократів.

«Більшовики прийшли до влади шляхом добре підготованого державного переворота, що одним ударом передав їм усю державну машину, яку вони враз, енергійно й нещадно використали для придушення своїх супротивників, у тому числі й пролетарських,

«Повстанням Комуни, навпаки, ніхто не був так здивований як самі революціонери, й для значної кількості серед них конфлікт був дуже небажаним», (ст. 44).

Щоб ліпше з'ясувати справжню думку цих слів Каутського про комунарів, наведемо такі цікаві дані:

«... 1 березня 1871 р.,—пише Лавров у своїй книжці про Комуни,—через півроку після занепаду імперії, де-кільки день перед вибухом Комуни, керівники Парижського Інтернаціоналу все-таки не мали певного політичного програму»... («Парижська Комуна 18 березня 1871 р. П. Л. Лавров, вид. Т-ва Колос, Петроград, 1919 р.» ст. 64—65).

«Після 18 березня,—пише той самий Лавров,—Париж був в руках пролетаріату, але його проводарі, змішані цією несподіваною могутністю, не вживали самих елементарних заходів». (Там само кн. ст. 71).

«Ваша роля надто велика для ваших сил і ви клопочетеся лише про те, як уникнути відповідальности, сказав один член Центрального Комітета Національної гвардії». В цьому було багато правди,—пише

співучасник та історик Комуни Лісагаре,—але під час самої дії брак попередньої організації та підготовки дуже часто виявляється в тому, що роля випадає людям не на їхню постать». („Histoire de la Commune de 1871“ par Lissagarey, Bruxelles, 1876, ст. 106).

Вже звідси видно (далі це буде ще виднійш), що відсутність у парижських комуністів боротьби за владу з'ясовувалася їхньою політичною невизначеністю та політичним змішанням, а совсім не вищими думками тактики.

Можна не сумніватися в тому, що вірність самого Каутського традиціям Комуни виявиться головним чином у тому надзвичайному здивованню, з яким він поставиться до пролетарського перевороту в Німеччині, як до конфлікту дуже небажаного. Однак, ми сумніваємося в гому, чи похвалять його за це наші нащадки. А по суті його історичної аналогії можна сказати, що вона уявляє з себе сполучення плутанини, недовомлень та підтасовань.

Ті наміри, які мав Т'ер що до Парижу,—Мілюков, якого відверто підтримували Церетелі й Чернов, теж мав що до Петрограду. Всі вони—від Корнілова до Потресова—що для говорили, що Петербург одірвався від краю, не має з ним нічого спільного, розбещений в край і намагається цілій країні накинати свою волю. Збити й принизити Петербург було першим завданням Мілюкова та його помічників. І це тоді, коли Петербург був дійсним з'осередженням революції, яка ще не встигла зміцніти в решті краю. Колишній голова Думи, Родзянко, відверто казав про те, щоб віддати Петербург німцям у науку, так, як було від-

дано Ригу. Родзянко називав лише найменша те, що було головним завданням Мілюкова й чому всією своєю політикою сприяв Керенський.

Мілюков хотів обеззброїти пролетаріат, як і Т'єр. Більш того, дякуючи Керенському, Чернову й Церетелі, петроградський пролетаріат був у значній мірі обеззброєним у липні 1917 р. Він частково знов озброївся під час корніловського наступу на Петербург, у серпні. Й це нове озброєння було важливим елементом підготовки до повстання в листопаді (жовтні). Таким чином, як раз ті точки, де Каутський протиставить нашій революції листопаду повстання парижських робітників у березні, у значній мірі сходяться.

У чім, однак, між ними різниця? Насамперед у тому, що Т'єру пощастило перевести в життя його подлі заміри, Париж було придушено, десятки тисяч робітників знищено. А Мілюков був ганебно битий, Петербург лишився неприступною фортецею пролетаріату й поводитись буржуазії їздив на Україну клопотати про окупацію Росії військом кайзера. В цій різниці є значна частина нашої вини, й ми готові відповідати за неї. А капітальна різниця була також у тому,—й це не раз давалося в знаки під час дальшого розвитку подій,—що тоді, як вихідною точкою комунарів були переважно патріотичні міркування, ми незмінно керувалися метою міжнародньої революції. Погромилення комуні призвело до фактичної загибелі Першого Інтернаціоналу. Перемога Радянської влади спричинилася до утворення Третього Інтернаціоналу.

Але Маркс—на передодні перевороту—радив комунарам не повстання, а утворення організації. Булоб

ще зрозумілою річчу, колиб Каутський навидив цей факт для того, щоб довести, що Маркс не досить опіював гостроту становиська в Парижу. Але Каутський намагається визискувати пораду Маркса як доказ негодности повстань взагалі. Подібно до всіх мандаринів німецької соціаль-демократії, Каутський бачив у організації насамперед загіб перешкоди революційній дії.

Але навіть обмежуючися справою організації самою по собі не слід забувати, що революцію в листопаді упереджали 9 місяців існування уряду Керенського, коли наша партія не без успіху провадила не тільки агітацію, але й організацію. Переворот у листопаді стався після того, як ми в робітничих та солдатських Радах Петербурга, Москви та всіх взагалі промислових осередків краю завоювали переважну більшість і зробили Ради могутніми організаціями, що керувала ними наша партія. Нічого подібного не було у комунарів. Нарешті, ми мали за собою героїчну Парижську Комуна, з загибелі якої ми зробили той висновок, що революціонери шовинні передбачати події та готуватися до них. Це теж наша вина.

Парижська Комуна й тероризм.

Всі ці порівняння між Комуною та Радянською Росією Каутському потрібні лише для наклепів та приниження живої й побідної диктатури пролетаріату на користь спроби диктатури, що належить до досить далекого минулого.

Каутський із надзвичайним задоволенням константує заяву Центрального Комітету національної гвардії

від 19 березня з приводу вбивства двох генералів. «Ми говоримо с обуренням: кривавий бруд, яким хочуть залямувати, нашу честь, є ганебним наклепом. Ніколи ми не ухваливали вбивства, ніколи національна гвардія не брала участі в злочині».

Звичайно, Центральний Комітет не мав жадної підстави брати на себе відповідальність за вбивства, до яких він не мав дотичности. Але сентиментально-патетичний тон заяви характеризує політичну полохливість цих людей перед буржуазною громадською думкою. Річ зрозуміла. Представниками національної гвардії були люди переважно з дуже малим революційним стажем. «Жадного відомого імени,—пиша Лісагаре.—Це дрібні буржуа, крамари, чужі замкненим гуртком, переважно доти й чужі й політиці». (Ст. 70).

«Сумирне, трохи помхливе, відчуття грізної історичної відповідальности й бажання як найскорше позбавитися її,—пише про них Лісагаре,—проглядає у всіх відозвах цього Центрального Комітету, в руки якого попала доля Парижу». (Ст. 77).

Навівши, що нам сорому завдати, декларацію про крив, Каутський далі слідком за Марксом та енгельсом критикує нерішучість Комуни. «Як би парижани (тоб то комунари) рішуче переслідували Т'ера, їм може пощастило захопити уряд. Військо, що відступало з Парижу, не зробилоб їм жадного відпору... Але Т'ер відступив без перешкод. Йому дозволили повести із собою своє військо, реорганізувати його у Версалі, нахнути йому новий дух та зміцнити його». (Ст. 49).

Каутський не може зрозуміти, що ті самі люди то й з тих самих причин видали наведену вище заяву

19-го березня й дозволили Т'єру спокійно відступити й зібрати військо. Як би комунари *перемогли* тільки засобами духовного впливу, тоді їхня заява малаб велику вагу. Але цього не сталося. На ділі їхня сентиментальна людяність була лише зворотною стороною їхньої революційної пасивності. Люди, яким доля дала владу в Парижі, які однак не розуміли необхідности негайно використати цю владу до кінця, кинутися по слідах Т'єра й перш, ніж він мав час очунятися, розбити його в щент, зібрати в своїх руках військо, перевести необхідну чистку командного складу, заволодіти провінцією, — такі люди звичайно не мали нахилу до суворої розправи з контр-революційним елементом. Одне тісно звязано з другим. Не можна переслідувати Т'єра, не арештовуючи Т'єрівських агентів у Парижі та не розстрілюючи змовників та шпигунів. Вважаючи вбивство контр-революційних генералів страшеним „злочиноm“, не можна розвинути енергію в переслідуванню війська, яким ці контр-революційні генерали керують.

У революції найвища енергія є найвищею людяност'ю. «Саме ті люди.—справедливо каже Лавров,— які цінують людське життя, людську крив, повинні прагнути до організації можливости скорої та рішучої перемоги, а потім як найскорше та найенергійнійш придушити ворогів, бо тільки таким шляхом можна досягти того, щоб жертв було як найменше, як найменше пролялося крови». (Ст. 225).

Заяву 19-го березня можна однак ліпше оцінувати, коли вважати її не безумовним сповіданням віри, а як вислів тимчасових настроїв на другий день після несподіваної й безкрівної перемоги. Каутський, далекий

від розуміння динаміки революції, внутрішнього взаємного зв'язку її настроїв, що хутко зростають, думає нежиттєвими схемами та перекручує перспективу подій вільно добраними аналогіями. Він не розуміє того, що м'ягкосердна нерішучість взагалі властива масам у першу добу революції. Робітники починають наступ лише під натиском залізної необхідності, як вони удаються до червоного терору лише під загрозою білогвардійського знищення. Те що Каутський показує нам, як наслідок особливо високої моралі парижського пролетаріату в 1871 р., на ділі характеризує лише перший етап громадянської війни. Таке саме ми бачили теж у нас.

У Петербурзі влада була завойована нами в листопаді в 1917 року майже без пролиття крові й навіть без арештів. Міністрів уряду Керенського було пушено на волю дуже скоро після перевороту. Більше того, козацький генерал Краснов, що наступав на Петербург разом із Керенським вже після того, як влада перейшла до Ради, й був захоплений нами в полон у Гатчині, був пущений на волю на другий день під чесне слово. Це була «великодушність», цілком у дусі перших кроків Комуни. Але це було помилкою. Недавно Краснов, провоювавши проти нас коло року на півдні та знищивши не мало тисяч комуністів, знов наступав на Петербург, на цей раз у рядах армії Юденіча. Більш зорстокий характер пролетарська революція придбала лише після повстання юнкерів у Петербурзі та особливо після підготованого ка-детами, ес-ерами, меньшевиками повстання чехо-словаків на Волзі, масового знищення ними комуністів, замаху на Леніна, бійства Урицького й т. п.

Ті самі тенденції. тільки у первісній стадії ми бачимо теж в історії Комуни.

Під натиском логіки боротьби вона принципово стала на шлях застрашування. Утворення Комітету Громадського Порятунку було продиктовано для багатьох його прихильників ідеєю червонного терору. Комітет призначався для того, щоб «рубати голови зрадникам» („Journal Officiel». № 123), щоб поразити зраду“, (також, № 124). До декретів «застрашування» слід лічити розпорядження (3 квітня) про арешт на майно Т'ера та його міністрів, про зруйнування дому Т'ера, про зруйнування Вандомської кольони, а особливо декрет про заручників. За всякого розстріляного версальцями полоненого або прихильного до Комуни мали розстріляти тричі стільки заручників. Заходи поліцейської префектури, якою керував Рауль Ріго, мали чисто терористичний, хоч і не завжди доцільний характер.

Дійсність усіх цих заходів застрашування паралізувалася невиразним угодництвом керуючих елементів Комуни, їхнім намаганням примирити буржуазію з доконаним фактом шляхом негідних фраз, їхнім хитанням між фікцією демократії та реальністю диктатури. Останню думку чудово формулює небіжчик Лавров у своїй книжці про Комуни.

«Париж багатих буржуа та голодрабців-пролетарів, як різноманітна політична громада, вимагав ради ліберальних основ цілковитої волі слова, зборів, критики уряду й т. д. Париж, що довершив революцію на користь пролетаріату та поставив собі завданням перевести цю революцію в установи; Париж, як громада еманципованого робітництва, вимагав революційних,

тоб-то диктаторіяльних заходів проти ворогів нового ладу». (Ст. 143-144).

Як би Парижська Комуна не занепала, а трималася далі в нерівній боротьбі, не може бути жадних сумнівів у тому, що вона булаб примушеною перейти до все гострійших заходів для придушення контр-революції. Правда, Каутський не мав би тоді змоги प्रतिставити людяних комунарів жорстоким більшовикам. Проте й Т'єр, напевне, не мав би змоги вчинити своє страшенне пролиття крові робітництва Парижа. Мабуть історія своє взялаб.

Самочинний Центральний Комітет та „демократична“ Комуна.

«19 березня,—пише Каутський,—в Центральному Комітеті національної гвардії одні вимагали походу на Версаль, другі — апеляції до виборців, треті — вжиття насамперед революційних заходів, ніби кожний з цих кроків,—глибокодумно навчає нас автор,—не був однаково необхідним і нібито вони виключали один одного», (ст. 54). У дальших рядках Каутський з приводу цієї незгоди в Комуні підносе нам підогріті банальности про взаємини реформи й революції. На ділі справа стояла не так: як що наступати на Версаль і робити це, не гаючи а ні години, то треба було зараз же реорганізувати національну гвардію, поставити на чолі її найбільш бойові елементи парижського пролетаріату й тим самим тимчасово ослабити Париж з боку революційного. Але робити вибори в Парижу, одночасно виводючи за його мури цвіт робітництва, булоб без-

глуздям з точки погляду революційної партії. Теоретично похід на Версаль і вибори в Комуни, розуміється, не перечать одне одному, але практично вони одне одного виключали; для успіха виборів треба було відкласти похід, для успіху походу—призначити на дальший час вибори.

Нарешті, виводючи в поле пролетаріят і тимчасово знесилоючи тим Париж, необхідно було забезпечити себе від можливості контр-революційних замахів у столиці, бо Тер не зупинився б не перед чим, щоб запалити запілля комунарів білим огнем. Треба було встановити більш військовий, тоб-то більш суворий режим у столиці. «Доводиться боротися,—пише Лавров,—супроти численних унутрішніх ворогів, яких було сила в Парижу, які ще вчора бунтували коло Бірки та на Вандомській площі, мали своїх представників в уряді, в національній гвардії, мали свою пресу, свої зібрання, майже одверто зносилися з версальцями й ставали більш рішучими та задирливими після кожної невдачі Комуни» (ст. 87). Необхідно було разом із цим перевести в життя революційні заходи що до фінансів та взагалі—господарства, насамперед для забезпечення революційної армії. Всі ці найнеобхідніші заходи революційної диктатури з труднощами могли миритися з виборчою кампанією. Але Каутський не має поняття про те, що таке революція на ділі. Він думає, що теоретично примирити—значить практично здійснити.

Центральний Комітет призначив вибори в Комуни на 22 березня, але, непевний себе, лякаючися своєї нелегальности, прагнучи до праці у згоді з більш «законою» установою, розпочав безглузді й безкротні пе-

реговори з цілком безсилим зібранням мерів та депутатів Парижу, готовий поділити з ними владу, аби тільки досягти згоди. Між тим, дорогоцінний час минав.

Маркс, на якого Каутський по старій пам'яті спробує спертися, ні в якому разі не гадав одночасно вибирати Комуни й виводити робітників у поле до бою. В листі до Кугельмана Маркс писав 12-го березня 1871 р., що Центральний Комітет національної гвардії надто рано здав свою владу, щоб дати місце Комуні. Каутський, з його власних слів, «не розуміє» цієї думки Маркса. Річ проста. Бо Маркс у всякому разі розумів, що завдання було не в придбанню легальности, а в завданню смертельного вдара ворогу. «Колиб Центральний Комітет складався з дійсних революціонерів,— цілком справедливо каже Лавров,— він робив би діло інакше. Для нього було безгудям дати ворогам 10 день до виборів та скликання Комуни для того, щоб очунятися, тоді, як керовники пролетаріату відмовлялися від обов'язку й не визнавали собі права негайно керувати пролетаріатом. Теперь фатальна неподготованність народних партій утворила комітет, який вважав своїм обов'язком ці десять день нічого не робити», (ст. 78).

Намагання Центрального Комітету як найскорше передати владу «законому» уряду диктувалося не тільки забобонами формального демократизма, якого правда не бракувало, скільки страхом перед відповідальністю. Посилаючися на те, що він є установою тимчасовою, Центральний Комітет ухилився від ужиття найнеобхідніших і цілком невідкладних заходів, не зважаючи на

те, що весь матеріальний апарат влади з'осередився в його руках. Але й Комуна не взяла всієї влади від Центрального Комітета, який і надалі досить безцеремоно втручався у всі справи. Це утворювало дуже не безпечно, особливо у військовій обстанові, двоєвлястія.

3 травня Центральний Комітет надіслав до Комуни депутацію, вимагаючи собі права порядкувати військовим міністерством. Знов піднеслося питання, як каже Лісагаре, про те, «чи слід розігнати Центральний Комітет, чи арештувати його, чи доручити йому управління військовим міністерством».

Тут ходило зовсім не о принципи демократії, а о брак у обидвох учасників ясного програму діяльності та о готівности як самочиної революційної організації, Центрального Комітету, так і «демократичної» організації, Комуни, перекласти відповідальність один на одного, не відмовляючися одночасно цілком од влади. Політичні стосунки, які, здавалося б, ніяк не можуть бути гідним слідування їм прикладом.

«Але Центральний Комітет,—тішить себе Каутський,—ніколи не намагався порушити принципа, по якому влада належить обраним загальним голосуванням. У цій точці Парижська Комуна була цілком протилежній Радянській Республіці» (ст. 55). Не було єдності революційної волі, не було революційної рішучости, було двоєвлястія, і наслідком цього—скоре й страшне погромлення. Проте—не був порушеним «принцип» демократії.

Демократична комуна й революційна диктатура.

Тов. Ленін вже зазначав Каутському, що спроби виставляти Комуни, як виявлення формальної демократії, є просто теоретичним шахрайством. Комуна, по традиції та по думці своєї керівничої політичної партії, блянкістів, була виявленням **диктатури революційного міста над країною**. Так було під час Великої Французької революції; так було б і під час революції 1871 р., як би Комуна не впала так скоро. Той факт, що у самому Парижі владу було обрано на підставі загального голосування, не усовує другого, багато значнішого факта: військових операцій Комуни, одного міста, проти селянської Франції, тоб-то проти цілої країни. Щоб задовольнити великого демократа Каутського, революціонери Комуни повинні були наперед поспитати, шляхом загального голосування, всю людність Франції, чи дозволить вона їм воювати з бандами Т'ера.

Нарешті, в самому Парижі теж вибори відбулися після того, як звідти втікла т'еровська буржуазія, принаймні її найактивніші елементи, та вийшло т'еровське військо. Буржуазія, що лишилася в Парижу дарма, що була нахабна, а таки боялася революційних батальйонів і вибори пройшли під цим страхом, який був передчуттям неухильного надалі червоного терору. Тішити себе тим, що Центральний Комітет національної гвардії, під час диктатури якого—на жаль, дуже кволої та невизначної—відбулися вибори в Комуни, не намірявся порушити принцип загального голосування, значить справді тінью щітки чистити тінь карети.

Гаючи час на марні порівняння, Каутський користується тим, що його читач не знає фактів. У Петрограді ми в грудні 1917 р. теж обрали комуноу (міську думу) на підставі «найдемократичнішого» голосування. Буржуазні партії вибори бойкотували, й ми дістали переважну більшість. (Цікаво зауважити, що в комунальних виборах 1871 р. в Парижі брало участь 230.000 виборців. На міських виборах у грудні 1917 р. в Петербурзі, не зважаючи на бойкотування виборів, з боку всіх партій, крім нашої та лівих есерів,— що не мали в столиці жадного впливу,—брало участь 400.000 виборців. У Парижі в 1871 р. було 2.000.000 душ людности, у Петербурзі теж у 1917 р. було 2.000.000 душ людности. Треба мати на оці, що наша виборча система непорівнюючи більш демократична. Центральний Комітет гвардії переведив вибори на підставі виборчого закону імперії). „Демократично“ обрана дума добровільно скорилася Петербурзькій Раді, тоб-то поставила факт диктатури пролетаріята вище «принципа» загального голосування, а трохи згодом і цілком розпустила себе власною своєю постановою за-для одного з відділів Петроградської Ради. Таким чином Рада Петербургу—цей справжній батько Радянської влади—має на собі благодать формального «демократичного» висвячування зовсім не гірше від Парижської Комуни.

«На виборах 26-го березня було обрано 90 членів у Комуноу. З них—15 членів урядової партії (Гера) й буржуазних радикалів, які чинили опозицію уряду, але осуджували повстання (парижських робітників).

«Радянська Республіка,—навчає Каутський,—ніколи не дозволилаб, щоб таких контр-революційних еле-

ментів було припущено хоч би в кандидати, не кажучи вже про вибори. А Комуна, поважаючи демократію, не ставила вибобранню своїх буржуазних супротивників жадних перешкод». (Ст. 55—56). Ми вже бачили вище, що Каутський тут у всіх розуміннях попадає кулею в пліт. По-перше, на аналогічній стадії розвою російської революції були вибори в Петербурзьку Комуна й Радянська влада не робила буржуазним партіям жадних перешкод, і коли кадети, ес-ери й меньшевики, що мали свою пресу яка відверто закликала людність скинути Радянську владу, бойкотували вибори, то тільки через те, що ще сподівалися в той час подавити нас військовою силою. По-друге, ніякої такої демократії, що обіймалаб усі класи, й не було в Парижській Комуні. Буржуазним депутатам — консерваторам, лібералам гамбетистам — місця в ній не було.

«Майже всі особи ці, — каже Лавров, — або враз, або дуже скоро вийшли з рад Комуни; вони моглиб бути представниками Парижа — вільного міста під управлінням буржуазії, але були цілком не при місці в громаді, яка волею чи неволею, свідомо чи несвідомо, повно чи неповно, але — все-таки представляла революцію пролетаріята й хоча слабу снробу утворити форми суспільства, відповідні цій революції», (ст. 111-112). Коли петербурзька буржуазія не бойкотувала комунальних виборів, представники її увійшлиб у петербурзьку думу. Вони там лишилися до першого ес-ерокадетського повстання, після чого — з дозволу чи без дозволу Каутського — булиб напевне заарештованими, якби завчасно не лишилиб думи, як це зробили у

відповідний момент буржуазні члени Паризької Комуни. Хід подій лишивсяб той самий,—лише на поверхні їхній де-які епізоди склалисяб инакше.

Виславляючи демократію Комуни й одночасно обвинувачуючи її в браку рішучості що до Версалю, Каутський не розуміє, що комунальні вибори, які провадилися при двозначній співучасті „законних“ мерів та депутатів, виявляли надію на мирну згоду з Версалем. Тут уся суть справи. Керівники хотіли згоди, а не боротьби. Маси ще не позбавилися ілюзій. Фальшиві революційні авторитети ще не встигли оскандалитися. Все це разом звалося демократією.

«Ми повинні перемогти ворогів нашою моральною силою...—проповідував Верморель.—Не слід порушати волю, замахуватися на життя громадян... «Намагаючися упередити, громадянську війну,» Верморель закликав ліберальну буржуазію, яку він раніш так нещадно ганьбив, утворити «справедливу владу, яку б визнавала й шанувала вся людність Парижу.» «Journal Officiel», що видавався під керівництвом інтернаціоналіста Л'юнге, писав: «Сумне непорозуміння, яке в дні липня (1848 р.) озброїло один проти одного два класи суспільства, не може вже знов виникнути... Класовий антагонізм перестав існувати...» (30 березня). Й далі. „Тепер усяка невгода зникне, бо всі солідарні, бо ніколи не було так мало соціальної зненависти, соціального антагонізма“ (3-го квітня). В засіданню Комуни 25 квітня Журд міг не без підстави хвалитися тим, що Комуна „ще ніколи не порушала прав власности“. Сподівалися привернути цим до себе буржуазну громадську думку й знайти шлях до згоди.

«Подібна проповідь, — цілком справедливо каже Лавров, — зовсім не обеззброювала ворогів пролетаріяту, які добре розуміли чим загрожує їм його перемога, але позбавляла пролетаріят енергії боротьби й засліплювала його, як навмисне, перед лицем завзятих ворогів», (ст. 137). Але така деморалізаторська проповідь була нерозривно звязаною з фікцією демократії. Форма фіктивної легальності дозволяла думати, що справа вирішиться без боротьби. «Що ж до мас людности, — пише член Комуні Артур Арну, — то вони з певним правом вірили в існування принаймні таємної згоди з урядом». Безсилі для того, щоб повернути до себе буржуазію, урядовці, як завжди, дурили лише пролетаріят.

Те, що в умовах неухильної громадянської війни, яка вже була розпочатою, демократичний парламентаризм виявляв лише угодовську безпорадність керуючих груп, яскравіш за все свідчить безглузда процедура додаткових виборів у Комуну 16 квітня. Тоді „вже не час був голосувати, — пише Артур Арну. — Становисько стало остільки трагічним, що не було на те ані необхідного вільного часу, ні необхідного спокою для того, щоб взагалі вибори мали якесь значіння... Всі люди, вірні комуні, були на мурах Парижу, на фортах, у передових шанцях... Нарід не надавав жадної ваги цим додатковим виборам. Вибори по суті були тільки формальним парламентаризмом. Треба було не підраховувати голоси виборців, а збирати солдат; не дізнаватися, як ставиться до нас думка Парижу, а боронити Париж од версальців». З цих слів Каутський міг би побачити, чому на практиці не така проста річ сполучити класову війну з міжкласовою демократією.

«Комуна не є Установчі Збори, — писав у своїй книжці Міл'єр, один з розумніших членів Комуни, вона—військова рада. У неї має бути одна мета: перемога; одне знаряддя — сила; один закон: закон громадського порятунку».

«Вони ніколи не могли зрозуміти, — обвинувачує провідирів Лісагаре, — що Комуна була барикадою, а не урядом...»

Вони почали це розуміти на принципі, коли вже було запізно. Каутський не зрозумів цього й досі. Нема підстави сподіватися, щоб він це коли-небудь зрозумів.

* * *

Комуна була живим запереченням формальної демократії, бо в своєму розвою означала диктатуру робітничого Парижа над селянською країною. Цей факт панує надо всіма іншими. Скількиб політичні рутинери в самій Комуні не чиплялися за видимість демократичної легальности, кожного вчинку Комуни, якого не досить було для перемоги, було досить для виявлення її нелегальної природи.

Комуна, тоб-то паризька, міська дума, касувала загальнодержавний закон про конскрипцію. Вона називала свій офіційний орган «Офіційним Журналом Французької Республіки». Вона, хоч і полохливо, але таки запускала руку у Державний Банк. Вона, зголосила відокремлення церкви від держави й скасувала бюджет віросповідань.

Вона входила в зносини з чужоземними посольствами й т. д. й т. д. Вона все це робила, по праву

революційної диктатури. Але цього права не хотів визнати тоді ще зелений демократ Клемансо.

На нараді з Центральним Комітетом Клемансо говорив:

«Повстання мало незаконну причину. Скоро комітет цей скасують, а на його декрети ніхто й не подивиться. Крім того Париж не має права повставати супроти Франції й повинний безумовно скоритися авторитету Зборів».

Завданням Комуни було розігнати Національні Збори. На жаль, їй це не пощастило зробити. Нині Каутський підшукує для її «злочинного» наміру пробачень.

Він зазначає те, що комунари мали своїми супротивниками в Національних Зборах монархістів, тоді як ми в Установчих Зборах мали проти себе... соціалістів: ес-ерів і меньшевиків. Повне затьмарення розуму, Каутський говорить про меньшевиків та ес-ерів, а забуває про єдиного важливого ворога—про кадетів. Саме вони були нашою російською партією Т'ера, тоб-то блоком власників ради власности, й професор Мілюков зі всіх сил намагався удати з себе того маленького великого чоловіка. Вже дуже скоро - недовго до перевороту в листопаді—Мілюков почав шукати свою Галіфе. по-черзі, в генералах Корнілові, Олексіїві, потім у Калєдині, Краснові, й після того, як Колчак загнав у куток усі політичні партії, розігнавши Установчі Збори, партія кадетів, єдина поважна буржуазна партія, по-сути цілком монархична, не тільки не відмовила йому в своїй підтримці, а, навпаки, оточила його ще більшими симпатіями.

Меньшовики та ес-ери вже не грали ніякої самостійної ролі, цілком так само, як партія Каутського в революційних подіях Німеччини. Свою політику вони цілком будували на коаліції з кадетами і тим самим надавали кадетам рішуче положення, цілком незалежно від взаємних політичних сил. Партії ес-ерів та меньшевиків були лише додатковим апаратом для того, щоб, зібравши на мітингах та на виборах політичне довір'я збуджених мас, передати його потім у розпорядження конт-революційної імперіялістичної партії кадетів, незалежно від наслідків виборів. Чисто васальна залежність ес-еровськи-меньшовицької **більшости** від кадетської **меньшости** було само по собі зле прикритим глузуванням з ідей «демократії». Але цього мало. По всіх тих областях країни, де режим «демократії» затримувався надто довго, він неухильно кінчався відвертим державним переворотом контр-революції. Так було на Україні, де демократична Рада, що зрадила німецькому імперіялізму, радянську владу, сама була скинута монархистом Скоропадським. Так було на Кубані, де демократична Рада опинилася під чоботом Денікіна. Так було — й це найважливіший експеримент нашої «демократії» — в Сибіру, де Установчі Збори, з формальною перевагою ес-ерів та меньшевиків, при відсутності більшовиків, з фактичним керуванням кадетів, спричинилося до диктатури царського адмірала Колчака. Так було, нарешті, на нашій Півночі, де «учредилівці», в лиці уряду ес-ера Чайківського, обернулися в погану декорацію для панування контр-революційних генералів російських та англійських.

Так стається або ставалося по всіх дрібних крайових державах: у Фінляндії, в Естонії, в Латвії, в Литві, в Польщі, в Грузії, у Вірменії, де під формальним прапором демократії провадиться зміцнення панування дідичів, капіталістів та чужоземного імперіялізма.

Парижський робітник 1871 р. — Петербурзький пролетар 1917 р.

Одно з самих грубих, немотивованих і політично ганебних протиставлень, які робить Каутський між Комуною та Радянською Росією, тичиться характера париського робітника в 1871 р. і російського пролетара в 1917—1919 р.р. Першою Каутський показує революційним ентузіастом, здібним на високі жертви, другого — егоїстом, «шкурником», стихійним анархистом.

Парижський робітник має за собою надто виразне минуле, щоб потребувати революційної рекомендації — чи оборони від вихвалювань теперішнього Каутського. І все таки у петербурзького пролетара нема й не може бути жадних підстав ухилитися від порівняння зі своїм героїчним старшим братом. Невпина трьохрічна боротьба петербурзького робітництва — спочатку за завойовання влади, потім за її захорону та зміцнення — уявляє собою виключну літопис колективного героїзма та саможертви, серед небувалих мук голоду, холоду та вічної небезпеки. Каутський, як це з'ясовується нами в иншому місці, для порівняння з цвітом комунарів бере самі темні елементи російського пролетаріату. Він

і тут не відрізняється від буржуазних сикофантів, яким мертві комунари завжди уявлялися привабливішими за живих.

Петербурзький пролетаріат узяв владу на чотири з половиною десятиліття пізніше паризького. Цей час дав нам у руки величезні переваги. Ремісничий, дрібно-буржуазний характер старого, почасти й нового Парижу цілком чужий Петербургу, з'осередженню найконцентрованішої промисловости у світі. Ця обставина дуже полегшувала нам завдання агітації та організації, як і встановлення радянської системи.

Наш пролетаріат не має і в малій мірі багатих революційних традицій пролетаріату Франції. Проте в пам'яті старшого покоління нашого робітництва були на початку нинішньої революції ще надто свіжа велика спроба 1905 р. й її невдача й заповіданий нам обов'язок помсти.

Російські робітники не мали, як французькі, довгої школи демократії та парламентаризму, яка в певну добу була важливим чинником політичної культури пролетаріату. Але з другого боку, у російського робітника ще не встигли в душі вгамуватися гіркота розчарування та отрута скептицизму, які до певного сподіваємося, вже недалекого моменту, зв'язують революційну волю французького пролетаріату.

Парижська Комуна потерпіла військову катастрофу, перш ніж перед нею у всю велечинь повстали економічні справи. Не дивлячися на чудову бойовість паризького робітництва, військова доля Комуни відразу визначалася, як безнадійна нерішучість і угодливість нагорі породили розклад у низах.

Гроші національній гвардії виплачувалося по разрахунку на 162000 рядових та 6500 старшин; але кількість тих, які дійсно йшли в бій, особливо після невдалого герцю 3 квітня, хиталася між 20 й 30 тисячами.

Ці дані зовсім не компрометують парижського робітництва й не дають права вважати їх боягузами й дезертирами, хоч, звичайно, й дезертирів не бракувало. Для боездатної армії необхідним є насамперед централізований та точний апарат управління. Цього в Комуни не було й сліду.

Військова офіція Комуни була, зі слів одного автора, ніби темною кімнатою, де всі метушилися без тяму. В канцелярії міністерства товклися старшини, прості гвардійці, які вимагали амуніції, харчів, скаржилися, що їх не змінюють. Їх надсилали до комедатури.

«Одні батальйони лишалися в шанцях по 20 і 30 день, тоді як інші були постійно в резерві... Це безладдя вбило скоро всяку дисципліну. Люде відважні скоро схотіли залежати тільки від самих себе; другі ухилялися від служби. Так само робили й старшини; вони кидали свій пост, щоб іти на допомогу сусіду, що витримував вогонь, другі уходили в місто»... («Парижська Комуна 1871 р.» П. Л. Лавров, 1919 р. ст. 100).

Такий режим не міг лишитися без кари. Комуни було потоплено в крові. Але й на це Каутський має чудову втіху:

«До справи війни, каже він, хитаючи головою,— взагалі пролетаріят не дуже здатний», (ст. 76).

Цей гідний Панглюся афоризм не гірший від другого великого вислова Каутського,—саме, що Інтернаціонал не є придатним знаряддям під час війни, бо він є по суті своїй «знаряддям мира».

У цих двох афоризмах, по-суті, теперішній Каутський—весь. цілком, тоб-то трохи більший за круглий нуль. Військова справа, бачите, взагалі слаба сторона пролетаріату, тим більш, що й Інтернаціонал утворювався не для часів війни. Корабель Каутського споруджався для ставків та спокійних заток, а зовсім не для вільного моря й не для бурхливих часів. Коли в цьому кораблі є дірка, коли він тече й нині лагідненько топне собі, то винувата в цьому хуртовина, зайва маса води, надзвичайні хвилі та низка інших непередбачених обставин, для яких Каутський не призначав своє величне спорудження.

Міжнародний пролетаріат ставить собі завданням завойовання влади. Незалежно від того, чи належить громадянська війна „взагалі“ до необхідних атрибутів революції „взагалі“, лишається безперечним той факт, що рух пролетаріату наперед принаймні в Росії в Німеччині, в країнах колишньої Австро-Угорщини, набув форму напруженої громадянської війни, до того, не тільки на внутрішніх, а й на зовнішніх фронтах. Коли війна не є ділом пролетаріату, а робітницький Інтернаціонал придатний тільки до мирної доби, тоді треба поставити хрест на революції й соціалізмі, бо війна є як раз *ділом* капіталістичної держави, яка *без війни* не припустить робітництво до влади. Тоді лишається так звану «соціалістичну» демократію об'явити просто приживалкою капіталістичного суспільства й буржуазного

парляментаризма, тоб-то відверто санкціонувати те, що роблють у політиці єбрти. Шайдемани, Реноделі й проти чого на словах ніби протестує Каутський.

Війна не була ділом Комуни. Саме через те її погромлено. Й як нещадно погромлено!

„Треба звернутися,—писав у свій час досить поміркований ліберал Фію—до проскрипцій Сулі, Антонія та Октавія, щоб заборонити такі вбивства в історії цивілізованих націй; релігійні війни за останніх Валуа, Варфоломієва ніч, доба терору були в порівнянні з ними дитячою грою. Тільки за останній тиждень травня в Парижу знайдено 17.000 трупу федерованих інсургентів... Вбивали ще й до 15 червня“.

„Взагалі, війна—не діло пролетаріату“.

Неправда! Російські робітники показали, що вони здатні володіти теж і «зряддям війни». Ми бачимо тут велетенський крок у порівнянні з Комуною. Це не значить зрікатися Комуни, — бо традиції Комуни зовсім не в її безпорадності, — а в продовжуванні її діла. Комуна була слабою. Щоб довершити її діло, ми стали дужими. Комуноу розбили. Ми завдаєм удар за ударом катом Комуни. Ми помщаємося за Комуноу й ми помстимося за неї.

* * *

З 167000 національних гвардійців, що діставали платню, в бій шли два-три десятки тисяч. Ці цифри служать цікавим матеріалом для висновків про роль формальної демократії в революційну добу. Доля Паризької Комуни вирішувалася не виборами, а в боях із військом Т'єра. 167000 національних гвардійців уяв-

ляли собою головну масу виборців. Але фактично в боях визначало долю Комуни 20-30 тисяч чоловік, найбільш вірна меншість. Решта, що ховалася в критичні моменти, не була ворожою до Комуни; навпаки, вони активно й пасивно підтримували її, але вони були менш свідомими, менш рішучими. На полі політичної демократії їхня низча свідомість давала змогу обдурювати їх ріжним авантюрикам, пройдисвітам, міщанським шахраям та чесним тупицям, які дурили самих себе. Але в момент одвертої класової боротьби вони в більшій чи меншій мірі йшли за вірною меншістю. Це й знайшло своє висловлення в організації національної гвардії. Як би Комуна існувала довше, ці взаємини між авангардом та головною масою пролетаріату зміцнялисяб усе більше й більше. Та організація, яка склалася у процесі відвертої боротьби, як організація працюючих мас, сталаб організацією їхньої диктатури, — Радою депутатів озброєного пролетаріату.

JK

**GAYLAMOUNT
PAMPHLET BINDER**

Manufactured by
GAYLORD BROS. Inc.
Syracuse, N. Y.
Stockton, Calif.

Cornell University Library
DK 265.T85P2

Parizhska komuna i Radianska Rosija.

3 1924 028 357 758

ole

